

MIT O DRVETU ŽIVOTA U SEVDALINCI

Sažetak

Predmet posmatranja u ovom radu su specifične jezičke karakteristike koje su u samoj strukturi pojedinih sevdalinki, a koje imaju duboke korijene u tradicionalnom govornom izrazu pojedinih krajeva BiH. Osjeća se da u strukturi ove lirske pjesme žive pojedine jezičke forme, koje su nastajale ne samo u novije doba ili u bosansko-orijentalnom ambijentu nego i znatno ranije, u srednjem vijeku i prije. Neke od tih osobina i danas su prepoznatljivo obilježje bosanskog jezika.

Ključne riječi: *mit, drvo života, sveta svadba, sevdalinka, naslijeđe, legenda.*

THE MYTH OF THE TREE OF LIFE IN SEVDALINKA

Summary

Subject of observation in this paper are specific linguistic characteristics that are in the structure of some sevdalinks, which have deep roots in the traditional speech expression of some parts of Bosnia. It feels that in the structure of this lyric poem certain language forms live, which emerged not only in recent times or in the Bosnian-oriental ambience but much earlier, in the Middle Ages and before. Some of these characteristics are even today recognizable feature of the Bosnian language.

Keywords: *myth, tree of life, the sacred marriage, sevdalinka, heritage, legend.*

Lingvističko zagonetanje

Da li znamo ili smijemo da znamo šta su naši preci i prapreci mislili, kako su svijet zamišljali, šta su postizali, možda griješili i okajavali, kako su trpjeli i savladavali tegoban život? Da li su njihove

sudbine ulazile u priču i pjesmu, i da li su tako došle do nas danas? Da li u zbijenom jezičkom izrazu nama dobro poznate narodne pjesme sevdalinke dolazi vijest iz davnine, baština predaka, da nas obavijesti i opomene, tješi i hrabri pred neumitnim smislom života? Da li je sevdalinka danas odmor za dušu i lijek za srce, ili možda i nešto više, priča ponaosob, prepoznatljivo bosanskohercegovačko kulturološko obilježje i naslijeđe davnih vremena koje je utkano u njen strukturalni jezički izraz? Na generacijama što se smjenjuju u vremenu i prostoru stoji amanet da otkrivaju i suštinsku poruku te ostavštine, da analiziraju jezičku strukturu i otkrivaju nepoznanice koje se kriju zatomljene u njenim sadržajima.

Jezička slojevitost u sevdalinci

Sevdalinka je specifična bosanskohercegovačka narodna lirska pjesma, karakterizira je izrazita jezička slojevitost i sadržajna raznolikost. Na sadržajnom planu opisani su prenapućeni životni sokovi mladosti, senzibilnost i senzualnost lirskih subjekata, čarolije ašikovanja, svadbe, bračni život, uspjesi i neuspjesi, usponi i padovi. Prepoznaju se opisi određenih ličnosti, mjesta, zgoda. Sve je to oblikovano jednostavnim prirodnim slikama i poetiziranim narodnim riječima, iskonskim jezikom kakav Bosna od davnina posjeduje. Postoje određeni lirski modeli na osnovu kojih se čuvaju narodna sjećanja na prapočetak narodne pjesme. Tako sevdalinka baštini neobične i za nove generacije nepoznate lekseme koje su nosioci usmene tradicije prohujalih vremena srednjevjekovne Bosne, slavenskih pa i indoevropskih korijena.

Leksički nanosi različitih vremenskih epoha

Kada se u pojedinim sevdalinkama naiđe na lekseme koje obilježavaju **drvo** (*bor, gora, jela, čempres, jasen, jablan, bagrem, jabuka, višnja, badem, bejturan, orah, turundža, ruža, šimšir*), ili **ptice** (*soko, orao, slavuj, golub*), ili **neman** (*zmija, guja, zmaj*), ili **vile**, ili **pčele**, ili riječi **voda, kamen, vjetar**, - onda se postavlja pitanje otkud i otkad su ove riječi u lirskim narodnim pjesmama i šta znače, da li imaju kakvu leksičku funkciju u strukturi jezika ili možda kakav simbol? Da li su te leksičke riječi možda bujna mašta naroda ili plod utvrđene tradicije pjevanja i izražavanja odnosa

prema prirodi i svemu stvorenom u njoj? Zato ima smisla sagledati prisustvo tih riječi u sevdalinci, taj čudesan jezički izraz predaje u njoj, odgonetnuti je i staviti u razumno vrijeme nastanka i prvobitnog jezičkog oblikovanja, što je mnogo starije od vremena mogućeg zapisa pojedinih sevdalinki u nekoj od zbirki.

Etimološko-etnološka preplitanja

Starobosanski narod je u kulturi svoga življenja izuzetno poštivao prirodu i sve njene darove i blagodeti. To je samo kontinuitet vjerovanja u kult prirode koji je naslijeđen iz praslavenskih vremena, a vuče korijene iz praindoevropskog praskozorja. Vjerovanje u prirodni ambijent, u šumu, biljni i životinjski svijet samo su neki od fragmenata toga kulta. Povrh svega **drvo** je bilo osobito poštovano, čovjek mu se divio i vjerovao u njega, obraćao mu se kao savjetodavcu i liječniku. Prema tom vjerovanju drvo ima dušu ili je stanište u kojem je nastanjena duša. Narod stočara i zemljodjelaca vidio je u drvetu biće koje utječe na plodove usjeva i stoke. Drvo je i nešto više, kuća božanstva u kojoj se okupljaju natprirodna bića, a u blizini borave vile, pa zato pojedina drveća i šume postaju svetišta. Polazeći od ovakvih vjerovanja, nastao je prastari **mit o drvetu** poznat po sintagmatskom imenu **drvo života**. Vjerovanje u drvo života prenošeno je s generacije na generaciju, a pojedini fragmenti nalaze se i u sadržajima nekih sevdalinki.

Metaforična priča o drvetu života

Drvo je stub života, povezuje nebo i zemlju, prisutno je u ljudskom životu, povezano je sa sevdahom i svadbom, životnim običajima. Drvo života ima tri nivoa univerzuma: **krošnja** je nebo i pripada božanstvu, **stablo** je život smrtnika, **korijen** je podzemni svijet mrtvih. Na vrhu drveta su **zlatni plodovi**, **suho zlato**, **zlatne rese**, **zlatne jabuke**, **drobni biseri**. Na krošnji je **gnijezdo** i u njemu kraljevske ptice **soko** ili **orao**. Sredinu drveta **oblijeću pčele** i **viju svoje gnijezdo**. **Korijen** je dno stabla, **iz njega voda teče**, tu se nalazi **kamen** i **postelja**, **dvoje u ljubavi**, kod vode je **zmija** ili **zmaj**. Zmija napada pticu na vrhu. **Vjetar** je bitan sadržaj svetog kazivanja u usmenoj predaji, ima božanske osobine. Ovo je prastara indoevropska mitska **priča o svetoj svadbi**. Prenošena je u praslavensku sakralnu

pjesmu, vremenom dolazila je do pojedinih južnoslavenskih naroda i ostavila traga i u starobosanskim pričama i pjevanjima.

Čudesna struktura sevdalinki

Bosanske sevdalinke na čudesan način nose u svojim sadržajima jezičko naslijeđe iz mitske priče o drvetu života. Prilikom analize tekstova priličnog korpusa sevdalinki, koje su zapisane u određenim publikacijama (*Behar, Biserje, Od bešike do motike, Antologija* Muniba Maglajlića, *novije zbirke u elektronskoj verziji*), uočeni su brojni elementi koji se prepoznaju kao fragmenti prastare priče o drvetu života koja je oličena u različitim vrstama drveća. Slikovito rečeno svako drvo, svaka izrasla stabljika može da predstavlja simbol, više to nije naziv vrste drveta već metaforizirana priča o životu. To govori o izrazitoj starosti predaje koja je doživjela svoju metamorfozu i u jezičkoj strukturi sevdalinke bitiše u različitim pojavnim formama.

Leksičko jezgro sinonima za drvo života u sevdalinci

Primjeri će nam pokazati da je bosanski čovjek drvo života prepoznao u mnogobrojnim vrstama drveća u svojoj prirodnoj okolini kao što su: *bor i jela, gora zelena, čempres, jasen, jablan i bagrem; zatim jabuka, višnja, badem, bejturan, orah, turundža, ruža, šimšir, jorgovan i mnogi drugi.*

1. Bor

U mnogim pjesmama spominje se bor, ili se opisuje, ili se njemu neko obraća. U starim slavenskim i starobosanskim pjesmama i pričama on je ***simbol drveta života***. Nije slučajno uzet baš on. To je postojana i otporna vrsta četinarica sa snažnim stablom, granama i korijenjem. U zavisnosti od staništa može dostići veliku visinu. Raste uspješno na svim tipovima zemljišta. Otporan je na sušu, vjetar i sve druge vremenske neprilike. U mladosti raste dosta brzo.

U usmenoj predaji pod drvetom leži zmija i napada ptice i njene ptiće koji su u gnijezdu na krošnji. U toj slici su odbljesci prastare priče o natprirodnoj božanskoj borbi za prevlast. Dijelovi ove slike prepoznaju se u poznatoj sevdalinci o Tuzli: *Donju Tuzlu*

opasala guja, / met'la glavu na Džindić mahalu, / a repinu trgla na Gradinu. / Zelen bore na Džindić mahali, kraj tebe ću čardak načiniti, na čardaku sjesti, besjediti. (F, 42)

Djevojka je zelen bor sadila, / bor sadila, boru govorila: / Rasti, rasti, moj zeleni bore, / da se penjem tebi u vrhove... (F, 39)

Govore joj kićeni svatovi: / Oj bora ti kićena djevojko, / Što ti bereš u kite behara, / Što ne bereš drobnoga bisera? // Odgovara kićena djevojka: / A bora mi, kićeni svatovi ... (Djevojka i Behar, B, II, 172)

Govori joj mladi Hasan paša: / Oj bora ti pehlivan-djevojko, //... O, bora ti Hasan paša mladi (Pehlivan-djevojka, B, II, 220)

Govori mu lijepa djevojka: / A bora mi, mula sa meščeme, / Oba mlada, oba su mi draga, / A najvolim mulu sa meščeme. (Tri katmera, B, II, 92)

Pitala ih Mahmud pašinica: / A bora vam dva vrana gavrana! / ... A bora mi Mahmud pašinice! / ... Mrtva glava majci progovara: / A bora mi moja stara majko! (Nesretna majka, B,II,333)

Pitala ga ostarjela majka: / Oj bora ti, moj premili sine, / oklen tebi jagluk i mahrama? (Pošetao momak čelebija, F, 144)

Ako čuje stara pa te zato kara, / a ti hajde meni, moj bore zeleni. (N, 58)

Lipa ti si, moja nevistice, / al' si resla bora gledajući, / ali moga brata čekajući, / al' ti lipo u matere bilo? // ... Nit sam resla bora gledajući, niti tvoga brata čekajući, već mi lipo u matere bilo: / hranila me medom i šećerom. (Materina njega, N, 66)

Visoko, kledo, gorje stoborje, / nigdje ti drage vidjet' ne mogu! (A, 81)

*Moj **stobore**, ti se salomio, / moj čardače, ognjem izgorio! // Ti si meni mladoj dodijao, / sve po tebi sama hodajući! // Hladan jorgan nogom ćušajući, u dušeku sama spavajući! (F, 108)*

*Uvehlo je lišće **borovo**, pod kojim je dragi bolov'o. (N, 50)*

*Potužilo **borje** i **javorje**: Ja smaknite dvije drugarice, / ja ćemo mi **borje** usahnuti. (Dvije druge, N, 36)*

***Grana od bora** pala kraj mora. / Hej, Marice, mlada krčmarice, donesi vina ... (F, 58)*

Nazive za drveće u usmenoj predaji ne treba uzimati doslovno. Promjene leksičkog značenja nadolazile su trajanjem vremena i ostavljale su traga posebno u jezičkom izrazu bosanske sevdalinke. Tako je tradicionalno drvo života uobličeno u boru prenošeno na druge vrste drveta koje su poprimale karakteristike koje nosi tradicionalno obilježeno drvo života.

2. Gora

U pojedinim sevdalinkama i sama gora (puna borja i drugoga drveća) kao množina simbolizira **drvo života**:

*Bosno moja, divna, mila, / l'jepa gizdava, u tebi je Sarajevo, šehar sevdaha. // U tebi su **gore** mnoge, / **gore** visoke, i studene **izvor-vode**, / Bosne ponosne. (F, 22)*

***Čarna goro**, puno ti si hlada, / srce moje još punije jada! // Jad jadujem, nikom ne kazujem: / majke nemam da joj jade kažem / ni sestrice da joj se potužim ... (F*)*

***Djevojka sokolu zulum učinila** / zulum učinila, **goru zapalila**. // Gorjela je **gora** i dva i tri dana / dok je dogorjela **sokolu do gnijezda**. // Soko vatru gasi, krila mu se žare, / **sokolići** pište a **soko** proklinje. // **Ljuto kune soko ljepotu djevojku** / dugo djevovala, tiho bolovala / čeda ne imala, ni rukom povelu / što meni **sokolu** zulum učinila / što meni **sokolu** zulum nanijela. (F*)*

3. Jela

*Ja usadih vitu **jelu**, / Čak daleko na **kamenu**, / Ne obigjoh za godinu, / I za druge polovinu. // Ja otigjoh, da obigjem, / Al' se **jela** ponijela. // **Iz vrha joj biser kaplje. // Iz srijede pčele lete. // Iz žila voda teče. // Biser kupe djevojčice, / Vodu piju košutice; / Otud ide Beg Alibeg, / Pa govori Beg Alibeg: //Bjež'te, bjež'te djevičice, / Eto lovca, čudna lovca, / On će vaske uloviti, / Te će vaske caru dati! / U tog cara l'jepa Bosna, / U toj Bosni kolo igra, / U tom kolu l'jepa djeva, / Sve je kolo nadvisila, / A ljepotom začinila, / Na njojzi je **košuljica**, / Nit' je tkata, nit snovata, / Ni vezena, ni predena, / Već od **zlata** salivena, / **Suncem** glavu povezala, / **Mjesecom** se opasala, / **Zvezdicama** okitila. // **Bosanka je to djevojka.** (Bosanka djevojka, B, III, 269)***

Narodni kazivač je u ovoj sevdalinci dao veoma živopisnu pojavu bosanske djevojke uokvirenu u iskonsku priču o drvetu života u obliku jela. Tu su fragmenti koji su se po tradiciji prenosili u usmenoj predaji: jela, kamen, voda teče, biser kaplje, pčele lete, košutice.

*Ja usadih vitu **jelu**, / Na **kamenu**, na studenu. / Haberi mi dodijahu: / Da je jela usahnula, / Pa ja odoh, da j' obigjem. // Kad ja dogjoh vitoj **jeli**, / Al' to **jela** mah uzela: / **Iz žila joj voda teče, / Iz debla joj čele lete, / A iz grana biser kaplje.** (Vita jela, B, II, 172)*

*Vita **jelo** i pod tobom hlada! / Blago onom, ko pod tobom spava. (Vita jela, B, III, 365)*

*Rasla **jela** na sred Sarajeva, / pod njom hlada do Sarajeva, / tu su troje plandovale ovce ... (Materina njega, N, 66)*

*Meho prođe kroz **goru** zelenu, / kroz **goru** ga zaboljela glava. // Vita **jelo**, što me boli glava? ... (A, 52)*

*Bosa Mara Bosnu pregazila, / na vitu se **jelu** naslonila: // Vita **jelo**, ti visoko rasteš, / što te pitam pravo da mi kažeš: //Je li mi se oženio dragi? // Jeste, jeste, već godinu dana / oženio i sina dobio! (F, 21)*

*Visoka **jela** do neba, / Široka lista do zemlje. // Pod **jelom** Ale
boluje: / Da umrem, bi l' me žalila? / Do podne bi te žalila, od podne
kolo vodila. (F, 220)*

*Pod brijegom se **jela** razgranala, / a do **jele lipa** rascvjetala, /
pod **lipom** je zaspala **djevojka**. // Pod glavom joj **snopak djeteline**, /
a u njedrima dva bijela **goluba**! (F, 132)*

4. Čempres

***Čempres** viti, **čempres** ponositi, / Ajšo, dušo, ljepši smo ja i ti!
// Ti si zora, a ja noćca pusta, / zora rudi, ja ti ljubim usta. // A kad
svane i sunce ograne, / morat ću se s tobom da rastanem. (F, 60)*

5. Jasen

*Na livadi pod **jasenom** / voda izvire. // Tu se **šeće l'jepa Fata**,
vodu zahvata. // **Momče** joj se s br'jega baca / **zlatnom jabukom**. /
Uzmi, Fato, uzmi, zlato, / moja ćeš biti. // Neću, neću, ne treba mi,
imam dragoga! // **Jabuke** se djeci daju, / da se igraju! // Djevojkama
zlatan prsten, da se udaju! (F, 112)*

6. Jablan

***Jablani** se povijaju / kao da mi tajne znaju / što mi srce željom
more. // Pa provodim c'jele noći / pod jablanom tugujući / čekam
zrake rujne zore. // Haj moj jablane srce vehne / zbog djevojke iz
mahale / Esme majkine. (F*)*

7. Bagrem

*Pokraj Save **bagrem** drvo raste, / na drvetu od zlata ljuljačka.
// Tu se ljulja i staro i mlado, / dođe reda na dragana moga. // Zaljulja
se i dva i tri puta, / otkide se od zlata ljuljačka. // Pade dragi u zelenu
travu, / a fesić mu u studenu Savu! (A,98)*

8. Jabuka

*Pod Mostarom ta zelena livada, / s kraja na kraj đul-beharom
procvala, / a na sr'jedi crvenika jabuka. // Pod njom sjedi šahin
Mevla ljepojka, / u ruci joj ogledalo i surma, / pa navlači kara-krzli
obrve. (A,86)*

*Jabuka se vjetru moli / da joj grane ne polomi: // O moj vjetre,
tihi vjetre! / Ne lomi me, ne krši me, / lijep ću ti rod roditi: // Na dvije
grane dvije jabuke, a u vrhu i četiri. // U srijedi soko sjedi, / soko
gledi ravno polje / de svatovi kitom idu, / među njima nevjestica: / ni
malena, ni velika, / svojem dragom jednolika, / jednolika i prilična.
(Č)*

Ovo je bajkovita bosanska dorada drevnog mitskog motiva usmene predaje o svetoj svadbi. Prvobitna obilježja sakralnog pričanja dobijaju nove forme. Drvo života je ovdje jabuka. Veoma je dobro razrađen opis ptice sokola na drvetu života. Soko gleda u daljinu, ravno polje, svatove.

*O jabuko, zeleniko, / što si tolko rod rodila? // Na tri grane
tri jabuke, / na četvrtoj soko sjedi, / soko sjedi i besjedi: // Evo noćes
treća večer, / kako sličem ja na pendžer. // Da si, dragi, sretan bio, /
ti bi prozor porazbio, / bjelo lice obljubio, / crne oči pomutio. (N,77)*

*Jabuka se vjetru moli / da joj grane ne polomi: // Da moj
vjetre, ne lomi me, / ne lomi me, ne krši me! / Ja sam tebi rod rodila:
svaku granu dv'je jabuke, / a na vrhu četiri. (K, 664)*

*Pokraj puta rodila jabuka / rodila je biserom i zlatom, / siv joj
soko grane polomio, / gledajući u goru zelenu. // Gledajući u goru
zelenu, / gdje dva brata lova lovijahu / ulovili srnu i košutu, / ulovili
pod prsten djevojku. // Mladi bratac starijem govori: / Hajde, brate,
lova da d'jelimo, / tebi, brate, srna i košuta, / meni, brate, pod prsten
djevojka! (F, 136)*

*Sadih almu nasred Atmejdana, / gledah dragu tri godine
dana. // Kad je alma za trganje bila, / moja draga za ljubljenje bila,
/ duhnu vjetar, slomi almi granu, / dođe jaran, odvede mi dragu. (F,
163)*

9. Višnja (trišnja)

Rod rodila **višnjica** / više od roda, / od roda se savijala / do crne zemlje. // Pod njom sjedi mlado **momče** / i **djevojčica**, / pred momčetom šiša vina, / rujna, rumena, / pred djevojkom fildiš-češalj / i ogledalo. (A, 92)

Urodila **trišnja**, **višnja**, više od roda, / od roda se savijala i previjala, / pod njom sjedi beg Ali-beg i š njim hanuma. // Više njoha na grančici **tica** žuberi. // Progovara beg Ali-beg svojoj hanumi ... (N, 60)

Ja usadih **višnju** na jalići, / a iskopah **bunar** na avliji / i zagledah u mahali dragu / pa ja odoh ka Stambolu gradu. (F, 72)

10. Badem

Raslo drvo **bademovo** tanko visoko, / pod njim sjedi mlado **momče** i s njim **djevojka** / prez dušeka, prez jorgana, na crnoj zemlji. // **Dušek** im je detelina, trava zelena, / jastuk im je b'jele ruke jedno drugome, jorgan im je nebo, sjajne zvjezdane. (N, 45)

Raslo drvo **bademovo**, / tanko, visoko, / pod njim spava **Mehmed-aga**, / s **Fatom djevojkom**. // **Dušek im je crna zemlja** / i **rosna trava**, / jorgan im je vedro nebo / i sjajne zv'jezde, / a uzglavlje b'jele ruke / jednog drugome! (A, 108)

Bademe, drvo od hlada, / **bademe, drvo** mirisno. // Ti si me, **drvo**, skrivalo, / kad me je **dragi** ljubio. // Što si se, **drvo**, njihalo, / pa me je babo vidio? // Što si me, **drvo**, izdalo? // **Bademe, grom** te ubio! (F, 12)

U Mostaru **bajam** procyjetao / A uz **bajam** tri žuta **limuna**. // Privuče se **mlado neudato**, / Pa ukrade tri žuta limuna ... (B, 350)

11. Bejturan

*Bejturane, Bog t' ubio grane, / tvoje grane, po mom srcu rane!
// Niti cvateš, nit' behara daješ, / već se truniš po zelenoj travi! // Ti si
mene opanjkao **majci**, / da ja ljubim četiri jarana: // Dva ženjena, a
dva neženjena. // Nisam, **majko**, života mi moga! (F, 15)*

12. Orah

*Zelen **orah** od roda se savija, / Pod **orahom Mujo** rane
previja: // Žarko sunce, selam ćeš mi **materi**, / Nek mi mezar pod
orahom napravi. / **Draga** mi se za dragoga udala, / Da Bog da joj
zmija oči popila. (F, 231)*

13. Turundža (narandža)

*Turundža je kraj **dženneta** rasla; / Kraj **dženneta** i kraj
džehennema; / Na **džehennem** grane naslonila; / Tud' mi gore tri
dobra junaka: / Jednom gore ruke do ramena, / Drugom gori lice do
očiju, / A trećemu obje oči crne ... (B, 350)*

14. Ruža

*U **gori ruža** procvala, / pod **ružom draga** zaspala ... (N, 78)*

*Iz **kamena voda tekla**, / hladna, studena, / iz zemljice **ruž**a
cvala, / **ruž**a rumena. // **Djevojka** je **ruž**u brala, s **ružom** zaspala ...
(A, 96)*

*U **baštici bunar-voda**, / ja je ne pijem; / kraj **bunara ruža**
cvate, ja je ne berem; / u **ruž**i mi **bulbul** pjeva, / ja ga ne slušam; / već
ustajem svako jutro, / pa ga oćeram: // Hajd' odatlen, **bulbul-tico**! /
ja te ne slušam, / nema ovdje moga dragog, / da te posluša! (A, 114)*

15. Šimšir

*Izvir-voda izvirala / ispod pana **šimširova**, / kroz **baščicu**
proticala, / u bunar se salivala. // Viš bunara **kafez** stoji, / u **kafezu**
lipa **Emma** ... (N, 52)*

Bogatstvo jezičkog naslijeđa u sevdalinci

Prezentirani primjeri pojedinih sevdalinki potvrđuju izrazitu jezičku slojevitost poetskih struktura i sadržajnu raznovrsnost ove usmene narodne pjesme. Vidljivi su u njima pečati prohujalih vremena, a u zapretenim stihovima koji su odoljeli mijenama epoha i kultura naziru se obrisi prapočetaka i vjerovanja, načina življenja i pjevanja. Ona još uvijek nisu dovoljno osvijetljena i zato je ova analiza i uočeni opus pjesama sa specifičnom leksikom i sinonimijom, obilatim jezičkim formama i etimološko-etnološkim preplitanjima, te metaforičnim pričama, skroman doprinos otkrivanju suštinskih jezičkih poruka koje je odaslao nekadašnji nepoznati tvorac tekstova, a modelirali narod, vrijeme i brojne generacije interpretatora sevdalinki.

Izvori iz kojih su ekscerpirani primjeri sevdalinki

A Maglajlić, Munib (1997), *Antologija bošnjačke usmene lirike*, Alef, Sarajevo.

B Behar, List za pouku i zabavu, I-XI, 1900-1911.

Č Čubelić, Tvrtko (1963), *Lirske narodne pjesme*, Antologija, Zagreb.

F www.bosnafolk.com

F* sevdalinke.blogspot.com

K Karadžić, S., Vuk (1987), *Srpske narodne pjesme*, Knjiga I, Beograd. (Beč, 1841)

N Nametak, Alija (1970), *Od bešike do motike*, Narodne lirske i pripovijedne pjesme bosansko- hercegovačkih muslimana, Sarajevo.

Literatura

- Jahić, Dževad (1999), *Bošnjački narod i njegov jezik*, Trilogija o bosanskom jeziku, knjiga I, Sarajevo, Dio: *Jezički izvori sevdalinke*, str. 75-85.
- Katičić, Radoslav (2005), *Čudesno drvo*, Filologija, br.45, Zagreb.
- Katičić, Radoslav (2005), *Mitovi naše poganske starine i Natko Nodilo*, Filologija, br.44, Zagreb.
- Kulišić, Špiro (1979), *Stara slovenska religija u svjetlu novijih istraživanja, posebno balkanoloških*, ANUBiH, Djela: knjiga 56, Centar za balkanološka ispitivanja, knjiga 3, Sarajevo.

- Kuna, Herta (1978), *Jezik bosanskohercegovačke muslimanske poezije u odnosu prema standardnom jeziku*, Književni jezik, br.3, god.VII, Sarajevo.
- Maglajlić, Munib (1978), *101 sevdalinka*, Prva književna komuna, Mostar.
- Maticki, Miodrag (2003), *Jezik srpskog pesništva*, Novi Sad, Poglavlje: *Sevdalinka u srpskoj književnosti*, str. 214-227.
- Okuka, Miloš; Stančić, Ljiljana (1991) *Književni jezik u BiH od V. Karadžića do kraja austrougarske vladavine*, Munchen.
- Peco, Asim (1987), *Iz jezičke teorije i prakse*, Naučna knjiga, Beograd.
- Riđanović, Midhat (1998), *Jezik i njegova struktura*, Treće izdanje, Šahinpašić, Sarajevo.
- Rizvić, Muhsin (1971), *Behar*, Književnohistorijska monografija, Kulturno nasljeđe, Svjetlost, Sarajevo.
- Tanović, Ilijaš (2000), *Frazeologija bosanskoga jezika*, Dom štampe, Zenica.
- Veselinović, M., Janko (1895), *Sevdalinke narodne biser-pesme za pevanje*, Knjižara Velimira Valožića, Beograd.
- Zečević, Slobodan (1981), *Mitska bića srpskih predanja*, Beograd.

Rječnici

- (2007) *Rječnik bosanskog jezika*, Institut za jezik, Sarajevo.
- (1967) *Rječnik srpskohrvatskoga književnog jezika*, I-VI, MS-MH, Novi Sad-Zagreb.
- Skok, Petar (1971), *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I-IV, JAZU, Zagreb.
- Srejović, D.; Cermanović, A. (1979), *Rečnik grčke i rimske mitologije*, SKZ, Beograd.
- Škaljić, Abdulah (1973), *Turcizmi u srpskohrvatskom-hrvatskosrpskom jeziku*, Izdanje III, Svjetlost, Sarajevo.